

Poslušnost vůči autoritě: Proč lidé zabíjejí na rozkaz?

Publikováno v [Člověk, Společnost](#) Od: [David Lacko](#) Dne: Červenec 10, 2014

Lidská historie je plná příkladů, kdy slušní, normální a povětšinou i hodní lidé zabijí někoho jiného. Jedním z nejstarších takových případů je biblický příběh Abrahama. V Genesis se dočteme, že Bůh, tedy autorita, přikáže stoletému Abrahamovi zabít svého vlastního nevinného syna. A Abraham, nebýt anděla, jenž ho na poslední chvíli zastavil, by to udělal. Nebo známé svaté války a křížové výpravy, kdy se ve jménu Boha zabíjelo, drancovalo a upalovalo.

Nemusíme však bádát v daleké historii, abychom našli případy, kdy lidé zabíjeli jiné takříkajíc na rozkaz. Civilisté zabítí během válek. Holocaust, kterému přihlíželo celé nacistické Německo. Bombardování obytných míst. Hirošima a Nagasaki. Masakr v My Lai. A mnoho dalších.

Co mají tyto bolestivé vzpomínky společného? Aktéry, kteří se jich zúčastnili. Nezabíjeli totiž jen a pouze deviantní zločinci patřící na elektrické křeslo. Byli to obyčejní lidé, kteří jednoduše poslouchali rozkazy. Jak je to ale možné? Jak je možné, že člověk dokáže zabít nevinného na rozkaz? A týká se to i Vás?

Poslušnost a autorita

Při čtení poslední otázky jste určitě zamítavě zakývali hlavou či se nevěřicně pousmáli. Kdo by byl schopen zabít nevinného bezbranného člověka na pouhý rozkaz? A vůbec, kdo by byl schopen kvůli příkazu autority porušit své mravní a etické přesvědčení? Kolik procent takovýchto lidí v populaci asi je se dozvíte za okamžik, prvně Vás ale seznámím s pojmy jako je poslušnost a autorita.

Poslušnost je základní element lidské společnosti. Poslušnost je důležitá, když matka vychovává své dítě, žák poslouchá učitele, zaměstnanec pracuje pro nadřízeného, řidič dá přednost policejnímu či ambulantnímu vozu, když se obyvatel řídí zákony své země či třeba člověk sám sebe poslouchá ve svých dobrovolných omezeních, jako jsou mravní zákony, zdravý pohyb nebo studium. Bez poslušnosti by pravděpodobně velmi rychle nastala anarchie. Chaos. Svět bez pravidel. Svět bez budoucnosti.

Autorita je pak každá osoba, kterou lidé následují a uznávají. Max Webber (1997) rozdělil autoritu do třech typů. Patří tam autorita tradiční odvozená ze zkušenosti, autorita charismatická odvozená z vlastností konkrétní osoby a naší víře v ní a autorita legitimní. Dnes se uznává o něco jednodušší dělení, a sice dělení na autoritu formální a neformální, neboli přirozenou. Ta přirozená je nám bližší, neb je založena na osobních zkušenostech – může to být moudrý stařec či oblíbený učitel. Ta formální je však

neméně důležitá pro chod společnosti, neboť jsou v ní třeba policisté či soudci. U formální autority hrozí určitý aspekt vynucování, kterým bych se rád zabýval – je to aspekt poslušnosti vůči autoritě, který nás nutí dělat něco, s čím nesouhlasíme.

Žid z Bronxu

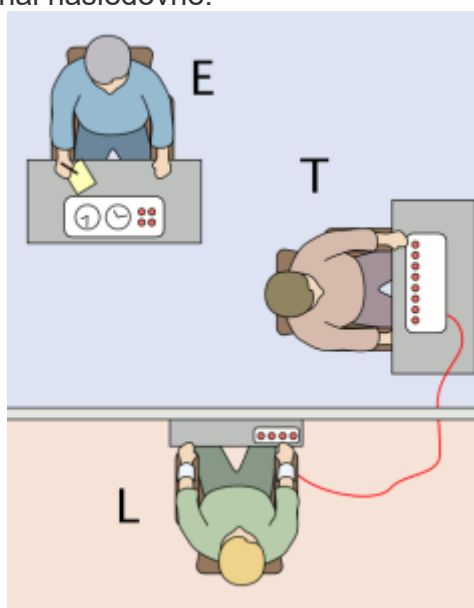
Před více než padesáti lety si podobné otázky, jaké jsem vypsál v úvodu, položil i jeden z nejslavnějších psychologů minulého století – Stanley Milgram. Narodil se v roce 1933 v židovské rodině v New Yorkském Bronxu. Otcova rodina byla stále v Evropě, kde čelila vzrůstajícímu antisemitismu. Jako malý se svým otcem poslouchal rádio, aby se dozvěděl alespoň něco málo o životní situaci své rodiny (Blass, 2013). S židovským národem zůstal spjat po celý život. V roce 1958 napsal Johnu Stafferovi, že *„mým opravdovým spirituálním domovem je střední Evropa. Měl jsem se narodit do německy mluvící židovské komunity v Praze v roce 1922 a umřít v plynové komoře o nějakých dvacet let později. Tomu, že jsem se narodil v nemocnici v Bronxu, nikdy neporozumím.“* (Blass, 2009)

Bronx však také nebylo idylické místo pro život a tak malý Stanley poslouchal nejenom hrůzy o nenávisti vůči vlastní rase v Evropě, ale viděl i nepříznivé životní podmínky lidí na ulici a obrovskou kriminalitu, která zničila společně s drogami nemálo životů. Na tamní střední škole chodil do stejné třídy jako P. Zimbardo (2008), který se později proslavil kontroverzním Stanfordským vězeňským experimentem, o kterém napíši zase jindy. Pak začal studovat vysokou školu. Zprvu studoval politologii, rozhodl se ale přejít na Harvard studovat sociální psychologii, která ho pohltila. (Blass, 2009) Na Harvardu potkal další velikány psychologie – G. Allporta a S. Ashe, který ho ovlivnil především svým už tehdy úspěšným studiem konformity, kterou taktéž v budoucnu rozeberu. Když započal v dubnu 1961 soud s nacistickým válečným zločincem Adolfem Eichmannem (Brannigan, 2013), který byl o rok později popraven a stal se tak jediným případem trestu smrti v dějinách Izraele, rozhodl se, že se pokusí najít odpovědi na výše zmíněné otázky a započal sérií jedněch z nejdůležitějších a nejkontroverznějších psychologických experimentů naší doby.

Milgramův experiment

Pravděpodobně nejcitovanější Milgramovou studií je *Behavioral study of obedience* (1963), první zveřejněná studia zabývající se poslušností vůči autoritě, která je

v laických i odborných člancích často zaměňována za některé pozdější modifikace. Samotný experiment probíhal následovně:

E = experimentátor (autorita), L = oběť, T = učitel (proband)

Ve všech jeho experimentech existovaly tři hlavní role. Role učitele, kterou zastával právě nic netušící proband, role oběti a role experimentátora. Probandům bylo řečeno, že se jedná o „learning experiment“, tedy že se bude zkoumat paměť. Konkrétně vliv trestu na schopnost učit se informace. V červenci 1961 provedl výzkum na 40 mužích ve věku 20-50 let v New Havenu. Probandi dostali 4,50 \$ ihned po příchodu do laboratoře Na Yale Univerzitě a bylo jim důrazně řečeno, že peníze jim zůstanou, i když experiment nedokončí. Roli experimentátora hrál 31letý středoškolský učitel biologie oděn v šedém plášti, který se měl tvářit přísně. Oběť hrál 47letý účetní, který byl posléze většinou účastníků označen za sympatického. Proband si myslel, že oběť je taktéž obyčejným člověkem. Po rozlosování, které bylo uděláno tak, aby proband byl vždy učitelem, šel proband s experimentátorem připoutat oběť na „elektrické křeslo“. Experimentátor učiteli samozřejmě vysvětlil, že je to z důvodů bezpečnosti a pak se přesunuli do vedlejší místnosti, kde byl učitel poučen o svém úkolu. Měl číst skrze mikrofon dvojice nesouvisejících slov a posléze měl přečíst první slovo z původní dvojice a čtyři další slova. Oběť měla určit, které ze čtyř slov bylo původně spárováno s prvním slovem, a poté měla stisknout příslušné tlačítko, které rozsvítilo jedno ze čtyř světel v místnosti s učitelem, ve které se po celou dobu experimentu nacházel také experimentátor. Za každou chybnou odpověď měl učitel dát oběti elektrický šok, který se měl postupně navyšovat. Učitel však byl ujištěn, že ačkoliv mohou být některé šoky extrémně bolestivé, nemohou oběti (formálně nazývané žákem) ublížit. Oběť samozřejmě žádné elektrické rány nedostávala, to se však učitel měl dozvědět až po skončení experimentu.

Elektrický generátor byl věrnou imitací opravdového generátoru, vydával realistický zvuk elektřiny a sám učitel si na sobě vyzkoušel elektrickou ránu 45 voltů. Generátor měl 30

úrovni šoků od 15V po 450V a nesl označení od „sotva zřetelný šok“, „mírný šok“, „silný šok“, „velmi silný šok“, „intenzivní šok“, „extrémně intenzivní šok“ po „Nebezpečí: kritický šok“. Poslední dva spínače po kritickém šoku nesly jednoduché označení XXX. (Milgram, 1963)

Žák dělal logicky chyby a dávky se tak měly zvyšovat. Plán byl jednoduchý, jakmile se učitel dostane až na šok o síle 300V, oběť zabuší zběsile na stěnu tak, aby to učitel slyšel, a přestane odpovídat. Nastane jen zlověstné ticho, které se rovná špatné odpovědi.

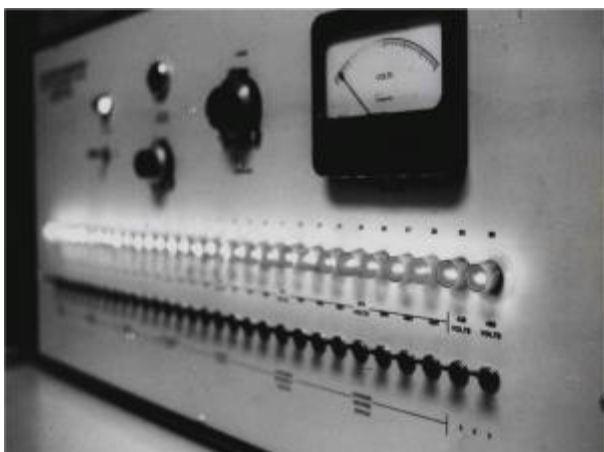
Když se učitel obrátil na experimentátora s prosbou o radu či se jej zeptal, zdali má ještě pokračovat, experimentátor měl nachystané 4 odpovědi, které se stupňovaly – tedy, aby mohl použít druhou odpověď, musel nejdříve použít odpověď první a k té se už nevrátit a pokud učiteli nebude stačit ani čtvrtá pobídka, experiment skončí. Dokud bude učitel poslouchat autoritu, bude „poslušným“. Vzdorný učitel byl ten, který experiment předčasně ukončil a poslušný ten, který postupně stiskl i nejsilnější elektrický šok 450V označen cedulkou XXX.

Pobídky, které měl experimentátor použít, zněly: 1. Prosím, pokračujte. 2. Experiment vyžaduje, abyste pokračoval. 3. Je absolutně nezbytné, abyste pokračoval. 4. Nemáte jinou možnost, musíte pokračovat. [1] V případě, že se učitel zeptal, jaké utrpení oběť dostala, odpověděl experimentátor buď „Ačkoliv mohou být šoky bolestivé, nehrozí žádné trvalé poškození, prosím pokračujte.“, anebo „Ať už se to studentovi líbí či ne, musíte pokračovat, dokud si nezapamatuje všechna slova správně.“.[2] (Milgram, 1963)

Po experimentu byl všem probandům vysvětlen pravý smysl výzkumu a jeho význam pro budoucí studium tak, aby se účastníkům zvedla nálada. (Milgram, 1963; 1965a; 1965b; 1974)

Šokující výsledky

Ještě před experimentem se zeptal 14 univerzitních psychologů, jak si myslí, že to dopadne. Ti se shodli, že téměř nikdo nepůjde přes 245V a nejdovádňější z nich tvrdil, že 3 ze sta experiment dokončí.

Výsledky byly doopravdy šokující. Nikdo neskončil dříve než při šoku 300V, během kterého skončilo jen 5 lidí a rovných 26 lidí, tedy neuvěřitelných 65 %, pokračovalo v experimentu až do konce.

V interview po experimentu odpovídali probandi na 14bodové škále, jak moc jim přišel poslední šok bolestivý. (1 – nebolestivé, 14 – extrémně bolestivé) Průměrně tipovali 13,42 bodů (Milgram, 1963) a přesto šok oběti dali!

Bylo by naivní myslet si, že učitelé byli po celou dobu experimentu v pohodě. Začínali být čím dál tím víc nervóznější, kousali si rty, třásli se, potili se a koktali. 14 probandů dokonce zažilo tzv. „nervový smích.“ Nejlépe to vystihl jeden pozorovatel, který vše sledoval přes polopropustné zrcadlo: *„Viděl jsem postaršího a zprvu vyrovnaného podnikatele, který sebevědomě a úsměvem vstoupil do laboratoře. Během dvaceti minut se z něho stala cukající koktavá troska, která si rychle blížila k nervovému zhroucení. Neustále si tahal ušní lalůček a kroutil si ruce. V jedné chvíli si bouchl pěstí do čela a zamumlal: Bože, zastavme to!“ A přesto i nadále reagoval na každé slovo experimentátora a poslouchal až do konce.“* (Milgram, 1974)

Milgramovy modifikace

Milgram během několika měsíců vytvořil další tři modifikace tohoto experimentu, přičemž hned první modifikace se stala tou nejslavnější. Ta byla identická s tou předchozí až na to, že byl přidán zvukový doprovod. V 75V si začala oběť mírně stěžovat, při 150V chtěla experiment opustit, u 180V již brečela, že tu bolest nevydrží a při 300V už přestala odpovídat definitivně. Pokud si říkáte, že teď budou výsledky poslušnosti logicky nižší, mýlíte se. Do konce pokračovalo 62,5 % lidí! (Milgram, 1965a; 1974)

Třetí verze zkusila přiblížit oběť ještě blíže – umístila ji do stejné místnosti. Zde vydrželo do konce výrazně menší část lidí, přesto je však číslo stále vysoké. Rovných 40 %. (Milgram, 1965a; 1974)

Čtvrtá přiblížila oběť učiteli maximálně. Musel jí nejenom navléct elektrodu, ale šok oběť dostávala jenom tehdy, když učitel držel spínač. Zde došlo do konce pouze 30 % účastníků. (Milgram, 1965a; 1974)

Sám Milgram byl tímto fenoménem natolik pohlcen, že vytvořil dalších 15 modifikací, které staví na druhé modifikaci Milgramova experimentu. (Milgram, 1965b; Milgram, 1974) Uvedu je stručně a v závorkách vypíši počet poslušných učitelů, kteří došli až do konce:

Oběť hrála roli člověka s nemocným srdcem – zmínila to před experiment i v průběhu experimentu. Její odpovědi si můžete přečíst [zde](#). Myslíte si, že nemocné srdce probandy odradilo? Nikoliv. (60 %) Autorita nebyla přítomna, dávala pokyny přes telefon. (21 % a spousta lidí dávalo navíc menší šoky, než mělo). Experiment se ženami – čekali jste, že na tom ženy budou díky své empatii lépe? Opět omyl. Prožívali jen více stresu než muži (65 %). Univerzitní laboratoř byla nahrazena poštovní kanceláří blízko Bridgeportu (48 %). Tři učitelé (dva z toho herci). Dva postupně z experimentu odešli (10 %). Stejná situace jako u předchozího modelu, ale naopak oba v experimentu bez protestů vydrželi (92,5 %). Dvě autority, ale jedna v experimentu odmítne pokračovat (10 %). Autorita jako oběť, která si v průběhu experimentu rozmyslí, že nechce pokračovat (20 %). Autorita jako oběť, která nechce pokračovat a druhá autorita, která s ní souhlasí (0 %). Obrácený protest, oběť chce pokračovat, protože si hraje na hrdinu, ale autorita chce experiment ukončit (0%). Učitel si sám diktuje výšku trestu (30 % nedalo vyšší šok než 75V – první protest; 95 % nedalo vyšší šok než 150V – naléhavý protest; 0 % dalo maximální šok). Téměř žádný vliv pak na experiment měla změna personálu – autorita vypadá mile a laskavě a oběť vypadá nepříjemně – a kupodivu ani právní smlouva, která zaručovala, že oběť se smí rozhodnout před každým šokem, jestli chce pokračovat, a pokud nebude chtít, musí se experiment ukončit (přesto šlo až do konce rovných 40 % a naprostá většina ignorovala první protesty). Zajímavostí je i modifikace, kdy autoritou byl další proband (samozřejmě další herec). V této modifikaci opravdová autorita, před tím než odešla, neřekla, jak velké tresty se mají dávat. Nepravá autorita pak navrhla, že by se měly šoky stupňovat (80 % lidí s ním nesouhlasilo a někteří oběť dokonce bránili i fyzicky, když chtěla nepravá autorita šok zvýšit. Nikdo nezmáčkl 450V).

Další opakování

Milgramovy experimenty bylo mnohokrát zopakovány v několika zemích pokaždé s podobnými výsledky. Blass (2009) odhaduje, že Milgramovými experimenty prošlo přibližně 3000 lidí. Byla provedena i meta-analýza, která zjistila, že procento lidí, kteří jsou ochotní experiment dokončit je konstantní a pohybuje se mezi 61-66 %.(Blass, 1999; 2002; 2009)

Tento fenomén platí taktéž u dětí (Shanab a Yahya, 1997). O tom, zdali je poslušnost vůči autoritě závislá na kultuře, svědčí mnohé experimenty. Např. v Německu byla v roce 1971 poslušnost 85 % (Honzák, 2010; Blass, 2012). Stejný výsledek byl naměřen i v Itálii a jen o něco menší v Rakousku. V Jihoafrické republice byla poslušnost v roce 1969 dokonce 87,5 %. Nejlépe naopak skončili Australané, kteří v roce 1974 v experimentu Kilhama a Manna měli pouze 28 % poslušnosti. (Blass, 2012) Blass (2012) zkoušel porovnávat výsledky ve světě ku výsledkům v USA a vyšlo mu, že průměr všech

experimentů v USA je 60 % a ve světě 65 %, a že tudíž poslušnost vůči autoritě není přímo úměrná kultuře. Osobně se domnívám, že právě zde je ještě spousta prostoru pro další studie, neboť v každé zemi probíhal experiment trochu jinak, v trochu jiné modifikaci a pod jiným vedením. Nelze je tedy tak lehce srovnávat.

Další zajímavostí je i to, že právníci, lékaři a učitelé byli méně ochotni poslechnout než účastníci pocházející z oblastí strojírenství a fyzikálních věd. Ba co víc, u lidí z oblasti vojenství ovlivňovala míru poslušnosti délka vojenské profese. Čím déle strávili profesní čas ve vojenství, tím více poslušní byli. (Cumminsová, 1998)

Za zmínku určitě stojí i některé experimenty provedené v podobném duchu. Např. Poslušnost sester vůči doktorům. Doktor přikázal sestře, aby dala pacientovi 20ml Astrogenu (na lahvičce byla doporučená dávka 5ml, maximální dávka 10ml). Látka byla samozřejmě placebo. Z 22 sester to neudělala jen jedna. (Zimbardo, 2014)

Pravděpodobně poslední zaznamenaný experiment pochází z roku 1985 (Blass, 1999), neboť experiment samotný byl velmi rychle z etických důvodů zakázán a dnes jej již není možno provést ve stejném provedení, jako to udělal Milgram.

Kritika

Jako každý velký muž, který dokázal velké věci, se ani Stanley Milgram se svým experimentem nevyhnul racionální i osobní kritice. A z velké části to nebyla kritika neoprávněná. Dnešní etická měřítko by podobný experiment už nedovolila. Jestli je to dobře nechám na Vás. Pro neetičnost jej kritizovala spousta autorů (nejvíce asi Baumrindová, 1964; částečně např. Brannigan, 2013). Je to logické, účastníci byli nejenom klamáni, ale byli vystaveni obrovskému stresu a nátlaku. Navíc byl vytvořen pocit, že nemohou z experimentu odejít a určitou dobu museli účastníci žít s pocitem, že dost možná zabili člověka. A to je samozřejmě právem kritizováno. Na druhou stranu, 84 % bývalých účastníků později řeklo, že se experimentu účastnilo rádo, 15 % se vyjádřilo neutrálně a jen 1 % této skutečnosti litovalo. (Milgram, 1974; Blass, 2012)

Další kritika se snesla na to, že nelze srovnávat výsledky Milgramových experimentů s holocaustem. Při holocaustu lidé stoprocentně věděli, že zabíjejí a měli hromadu času na rozmyšlenou, neboť holocaust trval několik let, zatímco experiment hodinu. (Blass, 2013; Waller, 2007) Ačkoliv je válečný stav i holocaust predikován mnoha skutečnostmi a je pravda, že Milgramův experiment není dostačujícím vysvětlením pro mnohé vraždy nevinných, myslím si, že z podstatné části se mu na výše položené otázky odpovědět podařilo.

Existují i autoři, kteří se domnívají, že Milgramovy výsledky jsou zfalšované (např. Whipple, 2013; Perry, 2012). Perry (2012) strávila přes čtyři roky zkoumáním záznamů, audionahrávek i dotazováním lidí, kteří se experimentů zúčastnili, a domnívá se, že Milgram nejenom falšoval své výsledky tak, jak se mu hodily, ale že dokonce některé

nevyhovující experimenty nikdy nezveřejnil, či že některé účastníky nechtěl z experimentu pustit a místo čtyř pobídek autority dovolil těch pobídek i více než dvacet. Osobně se domnívám, podobně jako Brannigan (2013), že je tato kritika neoprávněná, neboť experiment byl jednak mnohokrát zopakován i jinými autory s podobnými výsledky a jednak Gina Perry vychází z několika málo případů, které se nedají generalizovat.

Milgramův experiment dnes

Ačkoliv byl Milgramův experiment na dlouhá léta zakázán, dnes se již opět vrací s určitými úpravami do módy. Zpopularizoval jej Derren Brown, který jej zopakoval pro televizní speciál *The Heist* v roce 2006 vysílaném na Channel 4. Jeho výsledky byly téměř totožné s Milgramovými. Přes 50 % účastníků stisklo tlačítko 450V. Sestřih je k nalezení na [Youtube](#). O další opakování se postaralo ABC News (Borge, 2007), kterému vyšla taktéž podobná čísla jako Milgramovi – 65 % mužů a 73 % žen experiment dokončilo.

Regulérní, psychologické a kvalitní opakování Milgramova experimentu provedl až Burger (2009), který, aby vyhověl etickým požadavkům, experiment částečně pozměnil. Probandi dostali ukázkový šok jen 15V (a ne 45V jako v originálním experimentu), experimentátor byl zkušeným klinickým psychologem, který měl experiment přerušit, když uvidí náznak něčeho nebezpečného, ihned po přerušení experimentu bylo probandům vše důkladně vysvětleno a především snížil hranici z 450V na 150V. Proč? Protože považoval hranici 150V – hranici naléhavého vzdoru a proseb o ukončení – za hranici, po jejíž překročení již není návratu. 79 % Milgramových probandů, kteří stiskli tlačítko 150V, pokračovali v experimentu až do konce a předpokládá proto, že většina lidí, kteří byli ochotni jít za 150V by experiment dokončili. A výsledky? Teď již asi nikoho nepřekvapí, že celých 70 % probandů chtělo v experimentu pokračovat a chystalo se stisknout další spínač. Je tedy jasné, že lidé jsou i dnes ochotni slepě poslouchat autoritu a klidně tak ublížit nevinnému. A pokud připustíme, že poslušnost vůči autoritě je jedním z hlavních determinantů zvěrstev spáchaných během holocaustu, není vyloučeno, že se něco podobného nemůže opakovat i dnes.

Proč tomu tak je?

„Lidé mají silný sklon poslouchat autority. Potřebovali jsme Milgrama, aby nám to řekl? Samozřejmě, že ne. To, co nás Milgram naučil, je, jak moc je tento sklon obrovský – ve skutečnosti je tak silný, že nás může přinutit jednat dokonce v rozporu s našimi morálními zásadami.“ (Blass, 2009)

Z výše zmíněných výzkumů lze vyvodit, že na míru poslušnosti má vliv blízkost autority i blízkost oběti. Stejně jako jej velmi ovlivňuje přítomnost dalších lidí, tedy sociální konformity. Pro nás z toho vyplývá jeden pozitivní postřeh – stačí málo, i jeden člověk, který se rozhodne autoritě vzdorovat, a míra poslušnosti se signifikantně sníží.

Na tento fenomén má jen částečný vliv kultura a v podstatě žádný pak věk, politické přesvědčení, pohlaví, ba dokonce ani náboženské vyznání (Cumminsová, 1998). Stejně

tak, jako tento fenomén téměř neovlivňuje charakteristika autority či oběti a jen velmi mírně oficiální právní dokumenty.

Determinanty poslušnosti vůči autoritě známe díky hromadě modifikací původního experimentu velmi dobře. Vysvětlení bohužel tak přesvědčivé není.

První a nejlogičtější vysvětlení, které nás asi napadne, je přenesení odpovědnosti. Odpovědnost padla buď na autoritu, nebo na kolektiv v případě, že se experimentu účastní více než jeden učitel. Tuto teorii nazval Milgram jako tzv. *agentic state* (v češtině *agentický stav*), který máme v sobě nějak naprogramovaný, a který se spustí ve vhodnou chvíli. Projevuje se tím, že dotyčná osoba má pocit, že je pouze nástrojem. (Waller, 2007; Milgram, 1974; Nissani, 1990; Plantiga, 1975) Takový nástroj plní přání jiných a nepřijímá žádnou odpovědnost za své činy. Toto tvrzení potvrzují i některé výpovědi účastníků, které zněly přibližně takto: „Dělal jsem jen svou práci.“, „Dělal jsem, co se mi řeklo, abych dělal.“ (Milgram, 1974; Kasík, 2009; Cumminsová, 1998) Je zajímavostí, že podobně se obhájovali nacističtí zločinci při Norimberském procesu. Neběhá Vám z toho mráz po zádech? Na druhou stranu, tahle teorie je sama o sobě nedostačující, neboť několik modifikací experimentu potvrdilo vysokou poslušnost i u lidí, kteří za své jednání nesli plnou oficiální zodpovědnost.

Druhá teorie stojí na Ashových objevech v oblasti konformity (Milgram, 1974; Nissani, 1990), které nám říkají mj. to, že pokud osoba nemá dostatečné odborné znalosti a zkušenosti, nechá za sebe v době krize rozhodovat ostatní a slepě zbytek kolektivu následuje. Tohle se bezesporu stalo a neinformovaný učitel slepě následoval vyšší smysl experimentu, který ztělesňoval experimentátor.

Plantiga (1975) pak poukazuje ještě na Milgramův pojem „*counteranthropomorphism*“, který by se dal volně parafrázovat, jako antropomorfizace (čili dávání lidských vlastností neživým věcem) experimentu. Což dle něj ještě umocnila experimentátorova pobídka „Experiment vyžaduje, abyste pokračoval.“ Experiment se stal živým a účastníci mu museli vyhovět.

Jednou z dalších teorií (Milgram, 1974; Plantiga, 1975) je teorie institucionalizovaného zla. Tato teorie počítá s výše zmíněnou blízkostí oběti a roztříštěností odpovědnosti. Především ale poukazuje na to, že když to dělá oficiální věda, bude to dobré a bezpečné. Účel světí prostředky, chcete-li.

Poslední dvě teorie jsou neúplné a relativně složité, protože nejsou úplně jednoznačné a dají se pochopit ledajak. Domnívám se, že při fenoménu poslušnosti vůči autoritě působí nejenom všechny teorie najednou, ale působí i psychologické aspekty, které nemáme ještě úplně probádány.

Závěrem

Laski (1930) ve své eseji napsal, že „civilizace znamená především neochotu působit zbytečnou bolest, a že ten, kdo bezhlavě přijímá rozkazy autority (státní moci) o sobě ještě nemůže tvrdit, že je civilizovaný člověk.“ Proto neztrácejte naději v lidskost a civilizovanost, protože i malý odboj vůči špatnostem může mít dalekosáhlé důsledky. A je všeobecně známý sociologický fakt, že vliv menšiny na většinu je obrovský. Slovy Cumminsová (1998), nebojte se vzepřít zlovolné autoritě, ačkoliv je to téměř vždy těžší, než obětovat své svědomí a lidskost.

Závěrem si dovoluji zkrácený přepis interview s účastníkem (A) masakru v My Lai – největšího vojenského zločinu USA ve válce ve Vietnamu – během kterého bylo zabito asi 500 neozbrojených civilistů. Rozhovor vedl Mike Wallace (Q) a byl publikován v roce 1969 v New York Times (Milgram, 1974):

„A: Byl tam jeden muž, rákosník, schovaný v úkrytu.

Q: Jak byl starý? Mám na mysli, jestli to byl voják, nebo starší muž?

A: Starší muž. Někdo ho vytáhl ze skrýše a pak seržant Mitchel zařval, ať se držíme zpátky a zastřelíme ho. A tak ho někdo zastřelil a přesunuli jsme se do vesnice, kde jsme hledali a shromažďovali obyvatele.

Q: Kolik jste jich shromáždili?

A: Asi čtyřicet nebo padesát lidí.

Q: Jací lidé? Muži, ženy, děti?

A: Muži, ženy, dokonce i děti. Pak přišel poručík Calley a řekl mi: „Víš, co s nimi dělat, že?“ A já jsem řekl, že ano. A myslel jsem, že je máme jen hlídat. Přišel asi o deset nebo patnáct minut později a zeptal se mě, jak to, že ještě nejsou mrtví. (...) A pak řekl, že je chce všechny mrtvé. A pak řekl, že mám začít střílet. Tak jsem začal střílet. Našil jsem do nich asi čtyři zásobníky.

Q: Kolik jste jich zabil?

A: Těžko říct, střílel jsem do prostoru a vše to bylo moc rychlé. Ale řekl bych, že tak možná deset nebo patnáct.

Q: Jak se tito civilisté chovali? Říkali Vám něco? Neprosili Vás a nenaříkali?

A: Nebylo vlastně co říkat. Dělalí to, co jsme jim řekli. A ano, prosili nás. Říkali „ne, ne“. Matky objímaly své děti. Mávali rukama a prosili o milost. My jsme však stříleli dál.“

51 % Američanů po tomto masakru řeklo, že by se zachovali stejně a uposlechli by rozkaz (Cumminsová, 1998). A co vy? Poslechli byste rozkaz a zabili? Dokázali byste se po tomto článku vzepřít zlovolné autoritě a rozkaz neuposlechnout?

Poznámky pod čarou

[1] V angl. originále: 1. Please continue./ Please go on. 2. The experiment requires that you continue. 3. It is absolutely essential that you continue. 4. You have no other choice, you must go on.

[2] V angl. originále: 1. Although the shocks may be painful, there is no permanent tissue damage, so please go on. 2. Whether the learner likes it or not, you must go on until he has learned all the word pairs correctly. So please go on.

Reference

- Baumrind, D. (1964). Some thoughts on ethics of research: After reading Milgram's 'Behavioral Study of Obedience.'. *American Psychologist*, 19(6), 421-423
- Blass, T. T. (1999). The Milgram paradigm after 35 years: Some things we now know about obedience to authority". *Journal of Applied Social Psychology* 29 (5): 955–978.
- Blass, T. T. (2002). The Man Who Shocked the World. *Psychology Today*, 35 (2).
Dostupné z: <http://www.psychologytoday.com/articles/200203/the-man-who-shocked-the-world>
- Blass, T. T. (2009). From New Haven to Santa Clara: A Historical Perspective on the Milgram Obedience Experiments. *American Psychologist*, 64(1), 37-45
- Blass, T. T. (2012). A Cross-Cultural Comparison of Studies of Obedience Using the Milgram Paradigm: A Review. *Social & Personality Psychology Compass*, 6(2), 196-205
- Blass, T. T. (2013). The Roots of Stanley Milgram's Obedience Experiments and Their Relevance to the Holocaust. *Analyse und Kritik.net*. Dostupné z: http://analyse-und-kritik.net/en/1998-1/AK_Blass_1998.pdf
- Borge C. (2007). Basic Instincts: The Science of Evil. ABC News. Dostupné z: <http://abcnews.go.com/Primetime/story?id=2765416>
- Brannigan, A. (2013). Stanley Milgram's Obedience Experiments: A Report Card 50 Years Later. *Society*, 50(6), 623-628
- Burger, J. M. (2009). *Replicating Milgram: Would People Still Obey Today?*. American Psychologist, 64(1), 1-11
- Cumminsová, D. D. (1998). *Záhady experimentální psychologie: co psychologové zjistili o myšlení, citech a chování člověka*. Praha: Portál, 21-25
- Perry G. (2012). Behind the Shock Machine: the untold story of the notorious Milgram psychology experiments, *Scribe Publications*. ISBN 978-1921844553.
- Honzák R. (2010). Milgramův brutální experiment. *Psychologie*. Dostupné z: <http://psychologie.cz/milgramuv-brutalni-experiment/>
- Kasík P. (2009). Experiment: Klidně poslechnete rozkaz a zabijete. *Technet*. Dostupné z: http://technet.idnes.cz/experiment-klidne-poslechnete-rozkaz-a-zabijete-fux-tec-technika.aspx?c=A090209_224829_tec-technika_pka
- Laski H. J. (1930). *The dangers of obedience & Other Essays*. New York: Harper and Brothers
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371–378
- Milgram, S. (1965a). Some conditions of obedience and disobedience to authority. *Human Relations*, 18, 57–76
- Milgram, S. (1965b). Liberating effects of group pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 127–134

Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: An experimental view*. New York: Harper & Row

Nissani, M. (1990). A cognitive reinterpretation of Stanley Milgram's observations on obedience to authority. *American Psychologist*, 45(12), 1384-1385

Plantinga, C. (1975). Doing what we're told to do: the Milgram experiments. *Reformed Journal*, 25(1), 10-15

Shanab, M., & Yahya, K. A. (1977). A behavioral study of obedience in children. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 35(7)

Waller J. (2007). Obedience to Authority: Milgram's Agentic State. *Becoming Evil: How Ordinary People Commit Genocide and Mass Killing*. Oxford University Press. 107–115. ISBN 0199774854.

Weber M. (1997). *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta

Whipple T. (2013). Stanley Milgram's famous test of human cruelty 'was manipulated', *The Times*. Dostupné

z: <http://www.theaustralian.com.au/news/world/famous-nazi-in-all-of-us-experiment-manipulated-australian-psychologist/story-fnb64oi6-1226734772611#>

Zimbardo P. (2008). *The Psychology of Evil*. *Ted*. Dostupné

z: http://www.ted.com/talks/philip_zimbardo_on_the_psychology_of_evil

Zimbardo P. (2014). *Luciferův efekt: Jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Praha: Academia

Zdroje obrázků

1. http://www3.niu.edu/acad/psych/Millis/History/2003/Milgram_head.gif
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Milgram_experiment#mediaviewer/File:Milgram_Experiment_v2.png
3. <http://thesituationist.files.wordpress.com/2011/09/milgrams-shock-box.png?w=491&h=369>